ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

Др. ВОЛОДИМИР ЛЕВИЦЬКИЙ.

ЯК ЖИВЕТЬ СЯ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВИ В АВСТРІЇ

ВІДЕНЬ 1915.

НАКЛАДОМ „СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ“.
З ДРУКАРНІ АД. ГОЛЬЦГАВЗЕНА У ВІДНІ.

Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
John and Mary A. Yaremko Foundation

https://archive.org/details/iakzhyvetsiaukra00levy

ВИДАННЄ СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ.

Др. ВОЛОДИМИР ЛЕВИЦЬКИЙ.

ЯК ЖИВЕТЬ СЯ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВИ В АВСТРІЇ

ВІДЕНЬ 1915.

НАКЛАДОМ „СОЮЗА ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ“.
З ДРУКАРНІ АД. ГОЛЬЦГАВЗЕНА У ВІДНІ.

Як живеть ся українському народови в Австрії.

Приготовляючи ся довгими роками до крівавої війни, яка відграєть ся перед нашими очима, Росія проголосила перед широким світом, що воювати з Австрією хоче передовсїм на те, щоби визволити своїх братів з під австрийського ярма. Тими братами мали бути чотири мілїони українського населення Галичини й Буковини. Наші брати в Австрії, — писали в часописях й говорили на своїх зібраннях московські полїтики, — терплять невимовні муки. Тисячі їх караєть ся по австрийських тюрмах за віру й народ. Але велика Росія чує їх крик розпуки, вона розірве кайдани, якими скована Прикарпатська Русь. Зближаєть ся вже час, коли на верхах карпатських гір повіватиме российський прапор!

Нарештї сей час надійшов. Злочинна робота российського царизму видала свої плоди:

воєнне полумя бухнуло

і российські війська стали на землях Прикарпатської Руси. Здавало би ся кождому, що український народ радо привитає свою освободительку та стане поруч з нею проти „гнобительки“ — Австрії. На дїлї стало зовсїм инакше. Він не тільки не помагає Росії руйнувати Австрію, але від першої хвилї війни став

однодушно в першім рядї

до боротьби проти московської навали. Крім сотень тисяч своїх дїтей, що борють ся в рядах австрийського війська, він вислав на зустріч їй ще полки добровольцїв, які в память славних предків з Запорожської Сїчи, зруйнованої безпощадно півтораста лїт тому царицею Катериною II, назвали себе „Українськими Сїчовими Стрільцями“. Що більше: Український народ не лиш не думає добровільно піддавати ся під московську руку, але односердно прямує до того, щоб визволити

1*

зпід неї ще й ту велику часть України, яка дотепер належала до Росії.

Як вияснити се явище? Що стало ся, що в сїй крівавій війнї, яку Росія зняла буцїм то власне для визволення нашого народу в Австрії, весь український народ так завзято став

по сторонї Австрії і її союзників а проти Росії?

Причина ясна: Український народ надто добре розуміє, до чого по правдї прямують заміри российської імперії. Він знає, що цїлю її є не добро, а цїлковите знищеннє тої частини нашого народу, що живе в Австрії. 260 лїт минуло від хвилї, коли український гетьман Богдан Хмельницький в Переяславській угодї віддав Україну під руку московського царя. Сих півтретя сотки лїт — се час безперервних змагань Росії, щоб знищити самостійність українського народу, повернути його в частину одної, неділимої Росії. „Не було, нема і не може бути українського народу!“ — казав московський уряд, ламаючи крок за кроком українські вольности й свободи, обіцяні колись торжественно московським царем в умові з Україною. Кождий прояв життя нашого народу здавлено там безпощадно, тисячі його найкращих синів згинуло марно в сирих тюрмах і на далекій Сибіри, аж стало нарештї по волї московського уряду: Український народ обдерто з усїх його прав, позбавлено всякої можности жити й розвивати ся. Тільки дрібна частина українського народа могла заховати ся перед московським насилєм та свобіднїйше віддихати. Тут в Австрії горів ще дотепер огонь українського життя. Знищити се останне забороло українського народу, — се головна цїль Росії в сїй війнї. Прилученнє Галичини й Буковини до Росії було б не визволеннєм, а

остаточним загином цїлого українського народу.

Тим то ясно українському народови, що краща будучність України вимагає не зруйнования Австрії, а навпаки якраз відірвання всїх українських земель від московського царства та створення

самостійної української держави,

а що найменше вже завзятої охорони перед московським наїздом бодай тих українських земель, що щасливою судьбою зоставали ся досї під австрийським „ярмом“.

Такою думкою перенятий тепер увесь український народ в Австрії. Чи правдива вона, побачимо найліпше, коли пригля-

немо ся близше, як живеть ся нашому народови в Росії і в Австрії та порівнаємо ті права, якими він користуєть ся в однїй і другій державі. Важка доля українського народу в Росії представлена в инших виданнях „Союза визволення України“ наша ж задача представити, як живеть ся йому в Австрії.

I.

З великого 35 міліонового українського народу живе в Австрії чотири міліони. Заселюють вони два краї австрийської держави: Галичину з головним містом Львовом і Буковину з гол. містом Чернівцями. Щоб лекше зрозуміти положеннє Українців під австрийським панованнєм, ми познакомимо ся в першій частинї коротко з державним ладом в Австрії та з тими основними законами, які тут обовязують. В другій частинї приглянемо ся, як серед тих правних відносин уложило ся життє нашого народу.

Австрія держава конституційна. В сих словах містить ся головний зміст її державного ладу.

Що се таке конституційна держава?

Двоякий може бути лад в державі. В однїй вся власть лежить необмежено в руках одної особи пануючого (може він звати ся царем, королем, князем або инакше). Сам він по своїй волї і вподобі орудує всїми справами, видає нові закони, касує істнуючі, накладає податки, сам установляє собі до помочи урядників (чиновників), які тільки його слухають й перед ним одвічають. Держава з таким ладом зветь ся абсолютною або самовладною, а пануючий її самодержцем. Горожани такої держави зовсїм на подобу дїтей або ще більше нерозумних сотворінь. Про їх долю рішає володарь-самодержець з своїми чиновниками, а про їх згоду нїхто й не питає. Зовсїм инакший лад в конституційній державі. Тут власть пануючого обмежена, він кермує справами держави спільно з своїми горожанами. Їх не вважаєть ся тут вже нерозумними сотворіннями, за яких другі мають думати й рішати, але допускаєть ся до голосу і участи в управі держави. Ся участь може бути ріжна, більша або менша. Звичайно в руках горожан лежить законодатна власть, себто власть видавати, зміняти та касувати закони, які мають в державі обовязувати, та нагляд над виконуваннєм їх. Крім того полишена в конституційній державі горожанам певна

особиста й горожанська свобода, щоб вони могли свобідно й по своїй волї полагоджувати свої справи.

І про Росію говорить ся, що від 1905. р. вона стала конституційною державою, що й нею править вже не, як давнїйше, царь-самодержавець, а царь на спілку з народом, який висилає на те від себе своїх заступників до Думи. На ділї

российська конституція — се пусте слово без змісту.

До нинїшного дня кермує там всїм необмежено царь з своїми чиновниками, не турбуючи ся зовсїм про волю народів, яким доводить ся далї продовжувати сумну долю своїх предків, про яких сказав колись наш кобзарь Т. Шевченко: Од Молдавана аж до Фіна на всїх язиках все мовчить!...

Які ж користи дає своїм горожанам, між тим і українському народови, австрийська конституція? Перше всього допускає вона горожан до участи в управі держави та дає їм тим безпосереднїй вплив на уложеннє відносин по їх волї і вподобі. Горожанам віддана передовсїм

законодатна власть,

а виконують вони її при помочи вибраних на те своїх заступників-послів (депутатів), що збирають ся на наради в державній радї або парляментї у Віднї та в краєвах соймах в столиці кождого австрийського краю. Державна рада або парлямент у Віднї є законодатним тїлом для цїлої держави. Він ухвалює ті права й закони, що мають обовязувати в цїлій австрийській державі. Складаєть ся він з двох частей або палат, які радять окремо. До першої з них, що зветь ся палатою панів, входять не вибрані народом посли, а особи, що на підставі свого уродження, становища або покликання цїсарем мають право там брати участь. Друга палата, що зветь ся палатою послів, складаєть ся з 516 послів вибраних всїми народами Австрії. Без згоди обох сих палат не може війти в життє нїякий державний закон.

В краєвих соймах ухвалюють ся закони, що мають обовязувати не в цїлій державі, а в поодиноких краях. Австрія дїлить ся іменно на 17 країв, подібно як Росія на ґубернії. Кождий край має свої окремі уряди тай незалежно від инших країв заряджує деякими своїми справами. Всї закони, що мають обовязувати лише в однім краю, ухвалюють також посли вибрані населеннєм лише того краю. Вони збирають ся власне в краєвих соймах. Для Галичини збираєть ся краєвий сойм у Львові, для Буковини в Чернівцях. До важности закона ухваленого парля-

ментом або соймом треба цїсарського затвердження або санкції. Цїсарь*) може закон затвердити або відмовити йому затвердження, але змін робити не може нїяких.

Правда, і в Росії збирають ся посли на наради над законами в Думі і там можна би говорити про виконуваннє горожанами законодатної власти. Цїла велика ріжниця лежить однакже в тім, що коли до Думи правдивому заступникови народу дістати ся тяжко, а ще важче боронити прав народу, так що закони виходять не по волї народа, а уряду, то австрийська конституція уможливляє народам в великій мірі висилати яко послів своїх щирих заступників та дає їм змогу свобідно заступати інтереси своїх виборцїв. Так обовязує при виборах до державної ради загальне, безпосереднє, рівне і тайне право голосовання. На його підставі має право вибирати посла кождий австрийський горожанин, що скінчив в днї виборів 24 роки життя без огляду на те, чи має маєток, чи нї. Кождий виборець має лише один голос та віддає його тайно (на картцї) просто на того, кого хоче вибрати за посла. Послом може бути вибраний також кождий австрийський горожанин без огляду на те, чи має маєток, чи нї, як лише в днї вибору має скінчених 30 лїт життя.

Парляментарні і соймові посли мають запоручену законами широку свободу в виконуванню своїх прав. За виступи посла в парляментї або соймі в часї сповнювання посольських обовязків не можна потягати до відповіди і нїяка власть не може його карати за виголошені ним в парляментї або соймі заяви, хоч би вони були найбільше каригідні. Послам прислугує крім сього так звана посольська нетикальність, то значить, що підчас тревання зібрань парляменту не можна посла за його каригідні дїла, сповнені поза парляментом, вязнити, анї вести проти нього слїдства, хиба що парлямент або сойм годить ся видати його судови, або коли спіймано його на горячім учинку. Сї постанови мають на цїли запобігти усуванню послів з парляменту підчас зібрань при помочи увязнень.

Управа держави, по законам ухваленим народними заступниками, або так звана

виконуюча власть в державі

належить до цїсаря та покликаних ним мінїстрів і урядників, але і в тій справі горожанам признаний важний голос. До послів зібраних в парляментї і соймах належить передовсїм нагляд і кон-

*) Цїсарь — імператор Австрії.

троля управи держави. Правда цїсарь, в руках котрого лежить загальна управа держави, нї перед ким неодвічальний, але відповідають його мінїстри і урядники. Кождий урядовий цїсарський акт (розпорядженнє, чи зарядженнє) обовязує лише тодї, коли на нїм є підпис одного з мінїстрів. Підписуючи такий акт, бере мінїстер на себе одвічальність за нього перед парляментом; як не підпише, то акт обовязуючої сили не має. Мінїстрам підлягають низші уряди. Всї вони відповідають також за свої дїлання і вчинки перед народними заступниками. Парлямент і сойми мають право ганити управу держави і країв, ставити запити (інтерпеляції) та жадати вияснень, ухвалювати до правительства візвання (резолюції), удїлити йому заяву недовіря, а парлямент може навіть мінїстра за його шкідливу дїяльність поставити перед окремий суд. Участь горожан в виконуванню заряду держави проявляєть ся ще сим способом, що богато справ віддано до полагодження не урядникам, а властям вибраним самими горожанами, як ради громадські, повітові й инш. Вкінцї закон забезпечує ріжними способами перед самоволею урядників та робить їх одвічальними за нарушеннє власти перед вищою властю і судом.

Побіч участи у власти законодатній та виконуючій, про яку ми досї говорили, найцїннїйшим скарбом горожан австрийської держави є запоручені конституцією широкі

особисті й горожанські свободи.

Участь у власти дає горожанам змогу безпосередно впливати на устрій держави та заводити в нїй такі порядки, які найбільше відповідали б їх бажанню. Але се не завсїгди доводить до цїли. Потреби й бажання поодиноких австрийських народів та ріжних верств населення розходять ся часто-густо так дуже, що одноцїльної згоди й вдоволення всїх не все можна осягнути. Те, що добре для одного народу, кривдить часто важко другий народ, що корисне для богатого, часто шкідливе для бідного. В тій боротьбі суперечних потреб і бажань, побіджає все сильнїйший і він стараєть ся по своїй волї й на свою користь улаштувати відносини в державі: перевести корисні для себе закони і відповідно впливати на управу державою, не оглядаючи ся на слабших. Тут власне й приходять слабшим з поміччу горожанські права й свободи австрийської конституції. Даючи доволї широку свободу дїлання, дають вони можність поодиноким народам або станам населення власними силами, не оглядаючись навіть на поміч держави, розвивати ся та уладжувати по вподобі самим своє життє.

Приглянемо ся найважнійшим з них. По основним законам усї горожани держави рівні перед правом без огляду на народність, рід і стан горожан. Всї горожани вільні: підданство селян і неволя в Австрії давно вже на віки скасовані. Конституція хоронить горожан перед довільним арештованнєм і ревізіями (трусами) означуючи докладно, що перевести їх можна правильно лиш на основі письменного наказу судді, в котрім мають бути подані причини арештовання. Далї забезпечує закон листову тайну, забороняючи властям задержувати і відкривати чужі листи, телєґрами й посилки, хиба в дуже виїмкових випадках точно означених в законї. Горожанам вільно свобідно вибирати собі місце побуту в межах держави. Горожанина не можна видалити поза границї держави.

Важним горожанським правом є свобода зборів і товариств, а далї свобода слова і преси. Всяки збори, з виїмком зборів під голим небом і публичних походів, не потребують навіть дозволу властей. Треба тільки перед ними повідомити відповідну власть, а та може їх заборонити лише тодї, колиб вони загрожували громадському добру. Збори виборців, скликані підчас розписаних виборів, довірочні збори обмежені на запрошених гостей, а вкінцї публичні забави і релїґійні обходи не потребують анї зголошення, анї дозволу властей. Для основання товариства не треба також дозволу властей, лише треба предложити їм устав (статут) товариства. Власть може заборонити заснованнє товариства лише тодї, колиб його цїль противила ся законам, або була небезпечна для держави. Свобода слова полягає в праві свобідного висказування думок словом, письмом, друком або образовим представленнєм. Проте нїхто не може бути караний за висказування свого переконання, хиба що в тім висказї словом, чи письмом містить ся заразом переступство закона. Зі свободи слова випливає свобода преси, себ то друкованого слова. До видавання часописи не треба дозволу властей, вистарчає зголосити, що часопись буде виходити і хто буде її одвічальним редактором. Кожде число часописи мусить бути по видрукованню рівночасно з розпочаттєм розсилки предложене власти, яка може його з причини каригідного змісту сконфіскувати, то значить, забрати видрукований наклад і заборонити його розширення.

Кождий горожанин має запоручену свободу віри і совісти. Анї права, анї обовязки горожанина не залежать від його віри. Нїкого не можна змушувати належати до якої віри, або брати участь в релїґійних обходах і обрядах. З укінченим 14. роком життя має кождий право довільно змінити свою віру.

Далї признає австрийська конституція свободу науки. Учити ся або учити других вільно, хоч би проголошувані науки не були згідні з інтересом держави, коли тільки проголошуєть ся їх поважно і науково, без насміхів, образ і підбурювань.

Вкінцї забезпечує австрийська конституція

свободу і рівноправність народностей.

Всї народи в державі рівноуправнені і кождому народови прислугує ненарушиме право хоронити та берегти свою народність і мову. Держава не може нікому наказати, до якої народности він має належати, анї не може заборонити нікому вчити себе і дїтей на рідній мові. Конституція признає рівноправність всїх уживаних в краю мов в школах і громадськім життю.

В отсїй останнїй постанові австрийської конституції лежить головна підстава розвитку всїх австрийських народів, а між ними й нашого народу, а заразом кидаєть ся в очи цїла безконечна ріжниця державного ладу российського царства й австрийської держави. Право повного свобідного розвою признаєть ся в Росії тільки московському народови. Тільки московська мова має доступ до уряду, нею мають учити ся в школї дїти всїх народів. „Один царь і один народ“, отсе підвалина, на якій збудована российська імперія. Відчув се на собі найтяжче якраз український народ. Українську мову прогнано давно з уряду, школи і церкви, українському народови відмовляєть ся права самостійного істновання й розвитку, лишаючи йому одно право: загинути безслїдно, потонути в московськім морі.

Якже ж інакше в австрийській державі! Признаючи рівноправність всїх австрийських народів, австрийська конституція признала тим самим і українському народови

право самостійного істновання і розвитку

нарівні з всїми иншими народами в Австрії. В Австрії знайшов наш народ не лише охорону перед смертю, але можність двигнути ся з занепаду, розвинути свої сили та стати на довгий час одиноким огнищем життя для цїлого українського народу.

II.

Перейдемо тепер до другого важного питання: Як на ділї уложило ся серед тих правних відносин, які ми пізнали в першій частинї, життє українського народу в Австрії? Чи найшов він тут дійсно змогу жити й розвивати ся та як виглядає його народний доробок під австрийським пanованнєм?

Важка історична доля нашого народу, що довгими віками била його як ту „чайку-небогу, що вивела дїток при битій дорозї“, зіпхнула його між австрийськими народами спершу на останнє місце. Хоч своїм числом займає він четверте місце між народами Австрії, не мав довгий час він нїякого впливу на порядки в державі та мусїв у всїм уступати перед сильнїйшим своїм сусїдом — польським народом. Але сї часи минули безповоротно. Опираючись на запоручених всїм австрийським народам рівних правах та свободах, він

власними своїми силами

зумів двигнути ся з упадку та стати поруч инших народів. Важкою працею, в тяжкій боротьбі він здобував крок за кроком чим раз більше простору для свого розвитку та змушував всїх числити ся з своєю силою і бажаннями. З бездомного наймита других поволї він почав ставати господарем у власній хатї та зуживати свої сили не для других, а для свого власного добра.

Приглянемо ся найважнїйшим його здобуткам на всїх полях народнього життя.

1. Полїтична орґанїзація.

Рік 1848. називають в Австрії „весною народів“. В сїм роцї заведено тут перший раз конституцію і скасовано панщину. Старий самовладний (абсолютний) порядок уступав, а його місце заняв новий лад, що покликав всї австрийські народи до нового, свобіднїйшого життя. Довгий час тревала ще боротьба обох державних ладів, але в 1867. роцї переміг остаточно новий. Під подихом конституції почали всї австрийські народи розвивати ся. Тільки один український народ не проявляв майже нїякого життя. На нїм відбивали ся довгі віки тяжкої шляхоцько-польської неволї. Богатші та освічені верстви покинули його, пристали давно

до польського народу, приняли його мову і віру. При українськім народі зостало ся само селянство, вбоге і темне, без освіти і народньої свідомости, визискуване з усїх боків чужими і своїми. Тільки денеде серед молодих світських та духовних освічених людей появляли ся одиниці, що не відрекли ся ще свого народу та бажали йому кращої долї. Сей слабий огник українського життя, що погасав з першу під подувом кождого супротивного вітру, ставав з часом чим раз міцнїйшим і сильнїйшим. Особливо коли до австрийської України дістали ся твори Тараса Шевченка, що громовим голосом кликав до своїх земляків: „вставайте, кайдани порвіте!“, тоді серед галицьких Українців почав ся живійший рух та повстав великий гурт людей, що бажали працювати для свого народу. Всї вони не цурали ся вже своєї мови, називали себе „народовцями“, то б то людьми, що тримають з народом, та боронили в видаваних книжках та часописях самостійности українського народу супроти польського та московського. Все те одначе були слабі й непевні початки народньої роботи. Бо й робітників до працї було мало і самі вони, хоч люде щирі й доброї волї, не знали ще добре, якою дорогою йти та як найкраще для свого народа працювати.

Доперва яких сорок лїт тому назад наступає важний зворот в сїм дїлї. Праця над розвоєм українського народу сходить на властивий, певний шлях. В тім часї під впливом великого українського ученого та діяча Михайла Драгоманова, що, прогнаний российським урядом за свою працю для українського народа, перебував в Швайцарії, а потім в столиці Болгарії, Софії, повстає між молодим поколїннєм галицьких Українців новий рух та зроджуєть ся нова думка про те, куди веде шлях до розвою українського народа. В отсїм молодім поколїнню, в якім вели перед визначні галицькі Українцї Іван Франко, Михайло Павлик, Остап Терлецький і. и., перший раз повстає ясне переконаннє, що будучність українського народу лежить в народних масах,

в широках верствах українського селянства і робітництва.

Серед нього зроджуєть ся погляд, який тільки неясно присвічував до того часу щирим заходом робітників на народній ниві, що український політичний рух мусить бути масовий, виходити від широках народнїх мас і до них звертати ся. Тільки коли українське селянство й робітництво стане разом до боротьби за права українського народу, він може числити на кращу будучність. Обєднаний такою думкою завязав сей гурт людей для працї над народом між собою товариство або так звану полі-

тичну партію, та назвав її радикальною партією, (часопись „Громадський Голос“) то б то партією, що з корінем хоче усунити лихо з поміж українського народа (по латински корінь зветь ся радікс, звідти слово: радикал, радикальний). З часом повстали побіч сеї партії і з її лона ще дві инші українські партії, переняті тою самою основною думкою: народно-демократична (партійні орґани „Діло“, „Свобода“) і соціяльно-демократична (партійний орґан „Вперед“). Сї три партії істнують до нинїшнього дня і в їх руках лежить вся полїтична робота на галицькій Україні. Кожда з них на свій спосіб та ріжними дорогами йде до тої самої основної цїли: розвою українського народа та полїпшення долї народнїх мас. Невеличкий час життя сих трьох партій може виказати ся вже нині поважними вислїдами їх праці.

Виходячи з того погляду, що в народнїх масах лежить корінь українського народа, поставили всї вони за першу свою задачу: пізнати народні маси, їх положеннє й потреби, й працювати над їх освідомленнєм і піднесеннєм. Витворити з темного українського селянства й робітництва свідомих членів українського народа, який не дав би на поталу своїх прав та вмів охоронити ся перед загибілю. З двох сторін наступала супротивна хвиля, що грозила нашому народови сею загибілю, перед одною і другою треба було завзято боронити ся. З одної сторони шляхоцько-польські верховоди, що здавен-давна привикли вважати український народ рабом польських панів, відмовляли йому прав до самостійного розвою та бажали бачити його й далї своїм наймитом. З другої сторони серед самого нашого народу повстала для нього грізна небезпека. Серед нього найшли ся люди, яких не тягнула народня праця, а за се усміхали ся їм особисті користи та ласки российського уряду. За московські рублї, щедро присилані российським урядом, почали вони тягнути за сим урядом, кажучи, що український народ се частина московського народу. „Для лакомства нещасного“ покинули вони рідну мову, почали говорити й писати по книжках та часописях, виданих за московські гроші, по московськи та жадали заведення в школах, урядах і церкві замісць української мови — московської. В тім дусї вели вони серед темного народу свою москвофильську роботу, обіцюючи йому за зраду України рай під московським панованнєм. Проти сих двох ворогів мусїли звернути ся передовсїм українські партії. Книжками й часописями, на тисячах віч і зборів, скликуваних по всїх закутках краю, в тисячах товариств, основуваних по всїх українських селах, вели вони свою мозольну освідомляючу працю, поки не видала вона золо-

того зерна: в короткім часї непросвічена українська маса, топтана й визискувана усїми, перетворила ся в

свідомий своєї сили й самостійности нарід,

що став однодушно під проводом українських партій до боротьби за свої права. Український рух перестав бути пустою мрією гуртка молодих людей, а перетворив ся в могучий похід великого й сильного народу, перед яким мусять тремтїти й уступати його гнобителї. Виказують се ясно події останнїх лїт. Коли в 1906. р. почав ся в Австрії рух за зміною виборчого закона до парляменту або за т. зв. виборчу реформу та всї народи Австрії жадали введення замісць давного виборчого права — загального, рівного, безпосереднього і тайного права голосовання, тодї ввесь український народ став в першім рядї борцїв. Не було майже села на цїлій австрийській Україні, в якім не відбуло би ся народне віче (збори) в сїй справі. Сотками і тисячами збирав ся український народ на тих вічах та рішучо домагав ся заведення справедливого виборчого права, яке давало б йому можність висилати до парляменту відповідне до його сили число заступників. В самім Львові відбуло ся велика краєве віче, на якім зібрало ся 50 тисяч самого майже селянства з усїх сторін Галичини. Новий виборчий закон ухвалений з кінцем 1906. р. в парляментї не узглядпив вправдї всїх домагань українського народа, але всеж таки дав йому можність вислати значно більше своїх послів до парляменту. Коли дотепер заступників українського народа в парляментї було звичайно не більше як десять тай то переважна часть їх не боронила щиро його інтересів, а лучила ся часто з його ворогами, то після нового виборчого закона дістав український народ змогу вибрати з Галичини й Буковини разом 33 своїх послів і то таких, які би щиро заступали там його потреби.

Велику свідомість і живучість виказав український народ також в другій завзятій боротьбі: за український унїверситет у Львові. Від кільканайцять лїт домагаєть ся українська молодіж в Австрії основання української найвищої школи, унїверситету у Львові. В тій завзятій боротьбі, що потягнули за собою навіть кріваві жертви став за українськими студентами ввесь український народ. Українські селяне й робітники складали з свого тяжко запрацьованого гроша кілька разів десятки тисяч для тих українських студентів, що мусїли покидати свій рідний край та йти вчити ся в чужих краях по унїверситетах або як инакше потерпіли в унїверситетській боротьбі, а на своїх зборах і вічах

поміж найважнійшими справами на першім місци ставлять раз-у-раз домаганнє основання для своїх дітей найвисшої рідної школи.

В останніх роках були ми також свідками завзятої боротьби українських народних мас за справедливий виборчий закон до краєвого сойму у Львові. По довгій, тяжкій боротьбі вдало ся йому здобути новий виборчий закон, який значно зміцнить становище Українців в Галичині. Сей закон, ухвалений в марті 1914. р., забезпечує українському народови право висилати до сойму на 241 членів 62 своїх заступників. Сей гурт українських послів, хоч як не відповідає ще силї українського народу, буде вже вистарчати, щоб належно боронити прав свого народу.

Оттак український народ ступінь за ступнем здобуває собі належні йому права. Опертий на народних масах зближаєть ся український полїтичний рух нестримно до своєї остаточної цїлї, якою є повна рівноправність його на всїх полях народнього життя з всїми иншими народами. Ся хвиля надійде тодї, коли вдасть ся йому вибороти в Австрії

національну автономію,

себ то поділ Галичини та виділеннє земель, заселених українським населеннєм (Східної Галичини й Буковини), в осібну цїлість, з осібним українським соймом, урядами, і школами, в якій наш народ міг би самостійно жити й розвивати ся. Заведеннє такої народньої автономії становить головне домаганнє українського народу в Австрії.

2. Просвітно-культурна орґанїзація.

а) Товариство „Просвіта“.

Ми згадували вище про те, як українські народні діячі вже давнійше прийшли до ясного зрозуміння того, що в широких народних масах лежить основа нашого народу та що до них повинна звертати ся вся народня робота. Два головні лиха пригнїтали українські народні маси: брак просвіти і маєткова нужда. Українські села залягала непроглядна темнота. Темний мужик був відданий на ласку всяких чорних духів, що визискували його на кождім кроцї та довели його до страшної маєткової руїни. Щоб зарадити сьому, треба було перше всього кинути на українські села ясний промінь просвіти, відкрити українському мужикови очи та вказати йому, як у світї жити. Тим то просвітна діяльність стала відразу найбільше пекучою потребою українського народа.

46 лїт тому основуєть ся у Львові заходом гуртка людей товариство „Просвіта“, яке бере на себе сповнення сеї важкої задачі. З дрібних початків перетворило ся се товариство за короткий час в пишну орґанїзацію, що стала осередком усієї просвітньої працї серед нашого народу. Заходами сього товариства в невеличкім часї покрила ся вся східна Галичина густою сїткою просвітних товариств, т. зв. читалень „Просвіти“, які рознесли в найтемнїйші кути світло науки й просвіти. В 1912. р. побіч головного товариства у Львові істнувало 74 віддїлів (філїй) товариства по містах і місточках, які помагають йому виконувати його цїли та 2611 читалень. До Головного Товариства належало в тім роцї 35.500 членів, а в читальнях було згуртовано коло 130.000 членів. З тих кількох чисел ми бачимо, як величні є вислїди працї сього товариства. Згуртованим оттак широким кругам народу стараєть ся тов. „Просвіта“ подати як найширшу освіту. Першим засобом до сього є видаваннє пожиточних книжок для народу. Майже кождого місяця виходить заходом сього товариства книжка, яку всї члени його дістають даром. До 1912. р. видала. „Просвіта“ 445 книжок в числї 3 мілїони 115 тисяч 395 примірників. Крім того видає вона щомісячну часопись „Письмо з Просвіти“. При львівській „Просвітї“ істнує випозичальня книжок, яка числить понад 11 тисяч томів, крім того істнують біблїотеки й випозичальнї книжок при філїях і читальнях. Богато філїй удержує бурси для шкільної і ремісничої молодїжи, де вона знаходить собі притулок і харч, уладжує просвітні і господарські курси, курси для неграмотних, приготовляючі курси до шкіл, а подекуди народні школи. При читальнях є хори, оркестри музики, аматорські театральні кружки і и. Під управою головного товариства було в 1912. р. 45 стипендійних і запомогових фондів, з процентів яких щорічно удїляєть ся головно шкільній молодїжи підмог в сумі кільканадцять тисяч корон. В 1913. р. улаштувала „Просвіта“ у Львові курс вищої народньої освіти, цїлю якого було підготовити провідників для читалень і инших народних товариств. „Просвіта“ має свій власний дім у Львові, а вартість її майна доходить мілїона корон. Про господарську дїяльність „Просвіти“ поговоримо низше осібно.

б) Сїчи, Соколи, Українські Сїчові Стрільцї.

Побіч товариства „Просвіта“ з її читальнями повстали в новійших часах ще дві орґанїзації, які широко розповсюднили ся серед народнїх мас в Галичинї та причинили ся до культурного піднесення нашого народу. Є ними товариства „Сїчи“

і „Соколи“. Є се властиво пожарно-ґімнастичні дружини, в яких гуртує ть ся передовсїм молодїж на те, щоб вправляти ся тїлесно (робити муштру й ґімнастику) та хоронити людське добро в случаю пожару або иншого нещастя. В дїйсности однакож довело ся сим товариствам сповнити далеко більшу й важнїйшу задачу: стати осередком освіти й народньої свідомости, гуртувати всїх до боротьби з тим пожаром, що грозить українському народови та його народньому добру зі сторони його ворогів. Особливо товариство „Січ“, якого назва пригадує нашу славну бувальщину, стало улюбленим товариством серед українського селянства в Галичинї й на Буковинї. В 1912. р. в самій Галичинї було „Січий“ 794, „Соколів“ 866, разом отже 1660 товариств, отже майже в кождім другім селї. Сї товариства удержують для своїх членів читальнї, бібліотеки, уряджують відчити, пожарні й ґімнастичні курси, обходи, злети, концерти і т. и. В червнї 1914. р. відбув ся в память столїтних роковин народин Тараса Шевченка Сокільсько-Січовий Злет у Львові, на якім зібрали ся десятки тисяч Січовиків і Соколів з цїлого краю.

В сих двох товариствах почала перший раз здійснювати ся нова думка, яка на наших очах стала найважнїйшою справою українського народу:

приготованнє сил до оружної боротьби

з найбільшим ворогом України — российським царством. В тїснім звязку з сими товариствами повстала перед двома роками осібна орґанїзація „Українські Січові Стрільцї“, головною заслугою котрої є поставленнє полків українських добровольцїв, яким якраз тепер доводить ся в боротьбі з московським наїздом власними кістьми мостити шлях для кращої будуччини України.

в) Українське шкільництво.

Австрийські основні закони признають, як знаємо, рівноправність всїх уживаних в державі мов в школах і урядах. Тим самим обовязана держава закладати для кождого народу школи, в яких дїти побирали б науку в своїй рідній мові. Відносить ся се і до українського народу. В великій части сїл і міст східної Галичини й Буковини істнують публичні українські народні школи, де дїти вчать ся в рідній мові. Крім сього є в Галичинї пять, а на Буковинї три українські середні школи або ґімназії, а у Львові істнує польсько-українська найвища школа або унїверситет, в якім учать по польськи і по українськи.

2

Однак всї отсї публичні школи не могли заспокоїти потреб українського народа на полї шкільництва. Розуміючи добре, яка вага лежить в тім, щоб дїти виховували ся і вчили ся не в чужій, а своїй рідній школї, звернув український народ від кількох лїт свою пильну увагу на шкільництво та приступив до закладання своїми власними коштами приватних українських шкіл. Найбільше відчував наш народ брак українських середних шкіл, тому взяв ся він передовсїм основувати ґімназії, учительські семінарі і ин. середні школи. З незначних початків повстала в кількох роках пишна українська шкільна орґанїзація, якою сміло може наш народ похвалити ся перед широким світом. В 1907. роцї повстав в селї Залановї перший приватний ґімназіяльний курс, а тепер по 7 лїтах істнує в Галичинї 12 приватних середнїх шкіл.

Всї ті приватні школи удержує своїми грішми сам український народ. Рік-річно збираєть ся з дрібних жертв сотки тисяч корон, з яких покриваєть ся кошти удержання сих шкіл, оплачуєть ся учителїв, шкільні будинки і инші видатки. Школами заряджує осібний комітет „Краєвий Шкільний Союз" у Львові, в склад якого входять представники всїх найважнїйших українських товариств і інституцій. Великих жертв і труду вимагає від українського народу удержаннє сих приватних шкіл, але в них лежить найкраща надія цїлого народа. Що-року виходити будуть з них сотки молодих освічених людей, які розійдуть ся по рідній країнї з серцем повним любови до свого народа та зложать своє набуте в рідній школї знаннє в боротьбі за кращу долю України.

Від кільканадцяти лїт веде, як уже згадувано, наш народ завзяту боротьбу за здобуттє своєї найвищої школи —

українського унїверситету у Львові.

Унїверситет — се школа, в якій виховуєть ся цвіт кождого народу, його освічена верства або інтелїґенція. Тому кождий народ змагає до того, щоб мати свій власний унїверситет. Унїверситет у Львові, що бувколись призначений для українського народу, перейшов майже цїлком в польські руки. Тільки деякі професори вчать там по українськи, але се потреб нашого народу зовсїм заспокоїти не може. Перед 15 лїтами підняли з тої причини українські студенти домаганнє основання самостійного українського унїверситету у Львові. Вивязала ся довга і завзята боротьба, в якій український народ потерпів богато, навіть крівавих, жертв. Але справа українського унїверситету набирала

чим раз то більшого значіння і нема сумніву, що се оправдане домаганнє нашого народа буде в найблизшій будуччині сповнене згідно з його бажаннями.

Разом з основаннєм приватних українських шкіл треба було подумати про те, щоб улекшити бідній, по найбільшій части селянській молодїжи, можність користати з сих шкіл. Ходить тут передовсїм про те, щоб дати їй дешеве приміщеннє та прожиток в місцевости, де є школа. Тим то й рівночасно з основуваннєм шкіл почала українська суспільність основувати й удержувати для шкільної молодїжи дешеві приміщення або т. зв. бурси і інститути. Істнують вони майже в кождій місцевости, де є школа, а загальне їх число досягає сотки. В бурсї дістає ученик дешеве приміщеннє і харч, а крім того поміч в науцї і догляд. Удержують ся вони також по більшій части з жертв суспільности. Деякі з них дають приміщення 200—300 ученикам, мають свої власні доми, з огородами і т. п. До таких належить приміром Дївочий Інститут в Перемишлї, котрий має свій власний гарний будинок, в якім містить ся коло 250 дївчат, та удержує для них народну школу, лїцей і ґімназіяльні курси. Для унїверситетської молодїжи істнує у Львові „Академічний Дім“, де бідні студенти унїверситету і полїтехники знаходять дешеві мешкання.

Великі заслуги коло українського шкільництва в Галичинї положило „Українське Педаґоґічне Товариство“ у Львові, яке займаєть ся справами виховання молодїжи. Воно удержує у Львові три народні школи, жіночий і мужеський учительський семінар, мужеські і дївочі бурси, видає часопись „Учитель“ присвячену справам виховання, часопись для дітей „Дзвінок“ та бібліотеку для молодїжи. Се товариство має свої філїї майже по всїх містах Галичини. Всї вони займають ся також справами виховання молодїжи, удержують школи, бурси, ведуть шкільні курси і т. д.

Шкільними справами займаєть ся також товариство учителїв середнїх шкіл „Учительська Громада“ у Львові і тов. ім. Сковороди в Чернівцях, які видають спільно часопись „Наша Школа“. Українські народні учителї гуртують ся в товаристві „Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителїв і учительок“, яке удержує для них запомогову касу, крамницї з книжками і шкільними приладами, видає часопись „Учительське Слово“ та книжки.

г) Письменство, наука і штука.

В 1876. роцї царським указом заборонено в Росії друкувати книжки писані по українськи, сим способом думав цар-

2*

ський уряд замкнути уста українському народови, щоб лекше було його здавити й затопити в московськім морі. Але стало ся инакше. Був ще кусень землї, на якім

могло українське слово свобідно розвивати ся.

Здавлене насильно в Росії, розцвіло воно ще краще під охороною австрийської конституції. Австрийська Україна стала одиноким захистом для українського письменства. Всї українські письменики й поети висилають сюди свої твори, тут виходили всї українські книжки й часописи. Московський уряд навіч переконав ся, що „не скує душі живої і слова живого". В 1905. роцї скасовано сей дикий царський уряд; з того часу вільно вже і в Росії видавати українські книжки й часописи. Але сувора російська цензура придавлює кожде сміливійше українське слово, богато книжок там заборонено, богато часописей закрито, а на їх видавців накладаєть ся кари. Тому ще й тепер богато найціннійших українських писань може появити ся тільки в Австрії. От хоч би й повний Кобзарь Шевченка — в Росії його сконфісковано, і тільки в Галичинї він вільно друкуєть ся.

В австрийській Українї заходами рос. Українцїв зродили ся перші початки української науки. У Львові основано Наукове Товариство імени Т. Шевченка, цїль якого розвивати українську науку. Коло сього товариства згуртували ся всї найвизначнїйші українські наукові сили. Се товариство видає богато книжок та періодичних видань та піддержує всяку наукову роботу. Вона має у Львові два свої власні будинки, удержує свою велику бібліотеку, музей, друкарню та книгарню. Окрім музею Наукового Товариства імени Т. Шевченка істнує у Львові ще „Національний Музей", оснований заходом і коштами львівського Митрополита Андрія Шептицького. Находить ся в нїм богато тисяч предметів, цїнних для пізнання української історії та культури.

Велике значіннє для розбудження українського народу має український мандрівний театр, удержуваний товариством „Бесїда" у Львові. Сей театр їздить по всїх містах і місточках австрийської України та уладжує театральні представлення. Перед кількома роками виринула думка збудувати український театр у Львові. На сю цїль зібрано з дрібних жертв української суспільности понад 300 тисяч корон та закуплено вже площу під будову.

Для плекання української піснї істнують у Львові два співацькі товариства „Боян" і „Бандурист", а крім того богато

співацьких товариств по провінції. Крім того істнує у Львові музична школа під назвою — „Вищий Музичний Інститут імени Микола Лисенка“, а в Чернівцях „Музична школа імени М. Лисенка“.

ґ) Орґанізація жіноцтва.

Живу участь в народній роботї бере українське жіноцтво. Воно зрозуміло, що в боротьбі, яку веде український народ за свою кращу будучність,

українські жінки не можуть зіставати ся бездіяльними,

а мусять стати поруч з мужчинами і зложити всї свої сили для рідного краю. При кождім народнім дїлї бачимо дїйсно побіч мужчин українське жіноцтво. Богато жінок працює як учительки над вихованнєм української молодїжи, инші працюють по всяких українських товариствах і народних інституціях. Перед кількома роками основано у Львові товариство „Жіноча Громада“, яке має гуртувати українське жіноцтво до народної працї. Се товариство має богато своїх філїй по цїлій австрийській Українї, крім них істнують ще инші жіночі орґанізації. Навіть по селах свідоме селянське жіноцтво завязує свої товариства. Коли вибухла теперішна воєнна пожежа і український народ в Австрії підняв ся до боротьби з російським царством, українські жінки стали й тут в першім рядї борців, старають ся в міру своїх сил бути помічними в сїм дїлї, а деякі з них борють ся навіть в рядах „Українських Січових Стрільців“ на полї бою.

3. Економічно-господарська організація.

Ми згадували вже, що побіч браку освіти другим головним лихом українського народу в Австрії була маєткова нужда. Оба сї лиха спомагали себе взаїмно. Темне, задовжене селянство, угинаючи ся під всякими тягарами попадало легко в руки всяких лихварів та визискувачів, що забирали йому його прадїдну землю та змушували його шукати долї в далеких краях або йти за прошеним хлїбом. Ратувати селянське населення з сього страшного положення стало першою пекучою потребою від самого початку українського відродження.

Перше взяло ся за сю працю товариство „Просвіта“ у Львові. Довгий час в руках сього товариства, спочивала вся робота на сїм полї, ще й нинї сповняє воно значну частину сеї роботи. Воно стараєть ся про піднесеннє сїльської господарки, видало

69 господарських книжок для народу, удержує урядників з відповідним знаннєм, які їздять з господарськими відчитами, уділяють рад і вказівок і т. и. Заходом сього товариства повстало в Галичині 540 крамниць і 257 кас. Вкінці удержує воно три школи — мужеську і жіночу господарську школу і торговельну школу.

З часом однакож діяльність „Просвіти“ на сїм полї стала невистарчаюча. Побіч неї і за її почином повстають инші товариства, що беруть на себе веденнє сього діла. Господарську діяльність переняло на себе в найновійших часах товариство „Сїльський Господаръ“ у Львові, якого живійший розвій почав ся від пяти літ. Цїль сього товариства — дбати про піднесеннє добробуту українського народу через поправу сїльського господарства і домових промислів. Для переведення сеї цїли заложило товариство до кінця 1912. року 90 філїй по містах і 1151 кружків по селах, до яких належало 26.612 членів. Товариство старається ся передовсїм про поширеннє між населеннєм господарського знання. За три роки (1909—1912) урядило воно 91 господарських курсів та 3529 викладів. Воно видає „Господарську часопись“, книжки та має свою бібліотеку. Далї займаєть ся воно закладаннєм досвідних (показательних) піль, ширеннєм господарських машин і знарядів, зорґанїзувало осібну спілку для продажи насїння, штучних погноїв і господарських машин та осібну орґанїзацію для збуту худоби.

В останнїх роках звернуло ся українське селянство пильно

до закладання кооперативних спілок.

Вбогі українські селяне, які одинцем, без нїякої орґанїзації не мали сили поборювати всї злиднї та мусїли попадати в маєткову руїну, найшли в сих спілках можність спільно в більших гуртах лекше і успішнїйше бороти ся за своє листнованнє. В кількох роках цїла східна Гачина й Буковина вкрила ся густо всякими спілками, так що українська спілкова орґанїзація належить до найкращих здобутків українського народа. Спілки дїлять ся на ріжні роди, а кождий з них приносить велику користь українському населенню. На першім місцї стоять кредитові спілки, цїль яких — достарчати своїм членам дешевого кредиту та хоронити їх перед лихварськими довгами. Всїх українських кредитових спілок та споріднених з ними кредитових заведень є в Галичинї 1011. Найважнїйші з поміж них: „Краєвий Кредитовий Союз“ у Львові, що є центральною касою для всїх спілок, товариство взаїмного кредиту „Днїстер“ у Львові, „Українська Щад-

ниця в Перемишлї і „Земельний Банк“ у Львові. Побіч кредитових спілок важну задачу ставлять споживні або консумційні спілки, задача яких достарчати членам дешевих товарів. Тих спілок та споріднених з ними крамниць було в Галичині 563. Найважнійша між ними „Народня Торговля“ у Львові, що має тепер 18 своїх складів в Галичині, 7 власних домів та є заразом Союзом для всїх споживних спілок. Молочарські спілки під проводом „Краєвого Союза господарсько-молочарського“ в Стрию, займають ся перетворюваннєм молока на масло та продажею його на спільний рахунок. Сих спілок є 34. Дальше було 60 спілок для збуту худоби під проводом „Краєвого Союза для збуту худоби“ у Львові, 23 спілки для закупна і продажи предметів сільського господарства під проводом „Краєвого Союза господарсько-промислових спілок“ у Львові та богато спілок иншого рода, між якими треба згадати товариство парцеляційне „Земля“, товариство обезпечень від огню „Днїстер“ і обезпечень на життя „Карпатія“. Майже всї українські спілки стоять під начальним проводом „Краєвого ревізийного Союза“ у Львові.

* * *

Ми перейшли побіжно найважнійші прояви життя українського народа в Австрії. Ми бачили, як з дрібних та слабих початків український рух, опертий на широких народних масах, перемінив ся в могучу силу, перед якою мусів подати ся ворог. В тяжкій боротьбі здобував собі український народ можність жити й розвивати ся та коли ще дотепер не став самостійним паном в своїй хатї, то придбав собі власними силами великий, цїнний народний добуток. На отсей добуток простягаєть ся тепер рука

найлютійшого ворога України — царату.

По крівавій дорозї прямує вона тепер до найважнійшої своєо цїлї: знищення українського народу в Австрії. Ледви-щ-стала на українських землях Австрії нога московського наїздника, а вже почала ся його безпощадна робота. Від першої хвил, заняття Східної Галичини й Буковини російським військом заходять ся царські посїпаки пильно коло нищення українського життя.

У Львові заборонено російськими властями навіть говорити по українськи. Українські вивіски на склепах понищено, замісць українських написів на публичних будинках уміщено московські. Українську часопись „Дїло“ закрито. Всї українські

бібліотеки і книгарню Наукового Товариства імени Т. Шевченка опечатано урядово. Також опечатано „Національний Музей“ митрополита Шептицького, товариство „Просвіту“ і всї українські читальнї. Львівського Митрополита Андрія Шептицького вивезено в глибину Росії. — Важкий удар українському народови завдало розпорядженнє воєнного ґенерал-ґубернатора Галичини ґр. Бобрінського, видане д. 30. вересня з обовязуючою силою для Галичини й Буковини. Сим розпорядженнєм заборонено під карою трьох місяців вязниці або 3000 рублїв продавати по книгарнях і зичити з бібліотек книжки писані українською мовою, що вийшли друком поза границями Росії. Рівночасно заряджено, що всї ті українські книжки мають бути осібно зібрані і віддані до збереження (значить: знищення) властям. З огляду на те, що через відомі заборони проти українських книжок в Росії, тільки дуже дрібна частина їх могла появити ся в Росії, а за те майже всї українські книжки були видані в Галичинї й Буковинї, має розпорядженнє на цїлї

знищеннє всїх українських книжок,

значить цїлого духового доробку українського народа! Другим розпорядженнєм ґенерал-ґубернатора заряджено, що навіть приватних листів не вільно писати по українськи. Почтові уряди не будуть таких листів доручувати, але мають їх нищити!

Такі протиукраїнські зарядження видав вже царський уряд, хоча ще війна не скінчила ся тай ще зовсїм не відомо, хто остаточно лишить ся паном Галичини й Буковини. Тим дав він пізнати, що першим його бажаннєм є знищити ненависний і небезпечний український рух, що супроти нашого народа йде він далї тою самою дорогою, котрою йшов і „той Первий, що розпинав нашу Україну“ і та Вторая, що „доконала вдову-сиротину“!

Ясно стає, що в сїй війнї рішаєть ся судьба нашого народу. Побідить Росія і забере Галичину й Буковину, сей останнїй захист українського життя, то пропаде для нього марно весь його дотеперішний розвій. Впаде сила российської „тюрми народів“, то на її руїнах встане

Вільна і Самостійна Україна.

Розуміє се український народ і не думає віддати себе на поталу ворожій силї. Настав для нього час сказати за себе своє могуче слово, відомстити свою вікову кривду. Тут в Австрії

стоять вже полки українських „Січових Стрільців“ в завзятій боротьбі з Московщиною. І з російської України доходить глухий відгомін народнього невдоволення, який вказує, що там український велит підносить ся проти свого гнобителя. Цілий наш народ підіймаєть ся до завзятої боротьби — на життя і смерть. — „Або добути або дома не бути!“

В силї українського народа й слушности його справи кріпка надія, що боротьба не буде безуспішна. Розпадеть ся тюрма народів і для нашого народу, гнобленого й катованого віками, прийде час волї і спочинку. Вірмо сильно, що недалеко вже хвиля, якої близький прихід предсказав українському народови наш великий поет Іван Франко отсим віщим словом:

Прийде час, і Ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колї,
Труснеш Кавказ, впережеш ся Бескидом,
Покотиш Чорним морем гомін волї
І глянеш як хозяїн домовитий
По своїй хатї і по своїм полї!

Володимир Левицький.

Плятформа Союза визволення України.

Українські землі по обидва боки австро-російського кордону є не тілько одним з головних теренів сучасної европейської війни, а також одною з причин і предметом війни.

Українці добре розуміють, що у війні сій ходить головно о їх долю, ходить о те, чи в результаті війни український Піємонт в Австрії буде знищений, чи українське національне життє розцвіте також по той бік Збруча, аж за Дніпро і над Чорне море, і тому не можуть зоставати ся німими свідками теперішнїх подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність.

Обєктивна історична конечність вимагає, аби між західною Европою і Московщиною повстала самостійна українська держава. Потрібно се для осягнення і утревалення европейської рівноваги, є се в інтересї народів австро-угорської держави, а передовсім в інтересї німецького народу в обох цісарствах, а для українського народу було б се здійсненнєм вікових його мрій і зусиль.

В зрозумінню сеї історичної конечности російські Українції покликали до життя центральну загально-

національну орґанізацію, яка взяла на себе репрезентацію під теперішну хвилю національно-політичних і соціяльно-економічних інтересів українського народу в Росії. Орґанізацією сею є „Союз визволення України“.

В Союзї репрезентовані всї ті політичні напрями, що стоять на становищи державної самостійности українського народу, а реалїзацію своїх національно-політичних і економічних стремлїнь в даний момент звязують з розбиттєм Росії у війнї.

Національно-політичною плятформою Союза є державна самостійність України.

Формою правлїння самостійної української держави має бути конституційна монархія, з демократичним внутрішним устроєм політичним, однопалатною системою законодавства, горожанськими, язиковими і релїґійними свободами для всїх національностей і віроісповідань, з самостійною українською церквою.

На випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої українсько-российської території буде Союз обстоювати за створеннєм з усїх земель, заселених українським народом в Австрії, осібного автономного краю.

Одночасно зі збудованнєм самостійної української держави має бути переведена радикальна аґрарна реформа на користь селянства. Є се основий економічний постулят „Союза визволення України“.

Практичною своєю задачею ставить „Союз визволення України“:

1. Орґанізацію українських суспільних сил для переведення в життє постулятів Союза.

2. Переведеннє національної громадсько-політичної орґанїзації українсько-росийських земель, о скілько вони будуть окуповані у війнї з Росією.

3. Приготованнє скликання українського національного конґресу, який би заняв становище про форму правно-державної орґанїзації відібраних від Росії в наслїдок війни чи на основі рішення міжнародної конференції українських земель, про внутрішний полїтичний устрій, аґрарну справу і пр.

4. Виступи в оборонї інтересів українського народу і його національно-державних змагань перед правительствами воюючих держав і перед міжнародними конференціями.

5. Популяризацію української справи в Европі через видавництво публїкацій, кореспонденцій і пр.

„Союз визволення України" в своїй дїяльности стоїть в контактї з австрийськими Українцями.

Вірячи в остаточну побіду австро-угорської і нїмецької армій і в розбиттє Росії, вірять Українцї і в те, що на руїнах Росийської імперії, сеї тюрми народів, встане

Вільна Самостійна Україна.

За „Союз визволення України":

В. Дорошенко, А. Жук, М. Меленевський, А. Скоропис-Йолтуховський.

Видання „Союза визволення України“.

Редакція й склад видань:

Wien, VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege, II. Stock, Tür 19.

I. Часописи:

1. **Вістник Союза визволення України**, український орґан Союза. Виходить у Відні від жовтня 1914. р. Досї вийшли чч. 1—8.
2. **Ukrainische Nachrichten** (Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina). Виходить у Віднї від кінця вересня раз на тиждень. Досї вийшли чч. 1—21.

II. Книги й брошури:

1. **Тарас Шевченко.** Кобзар. Вибір поезій, випуск I., Відень, 1915. (Випуск другий друкуєть ся.)
2. **Prof. M. Hruschewskyj**, Ein Überblick der Geschichte der Ukraina. („Короткий огляд історії України“.) Відень, 1914. (Вичерпане.)
3. **М. Хрушевски**, Прѣгледъ на украинската история. София, 1914. (Той самий огляд по болгарськи.) З картою України.
4. **Дръ Л. Цехелски**, Не освободительница, а потисница на народитѣ. (Какъ Русия „освобождава“ Украина.) София, 1914. З картою України. В додатку до брошури подані відозви Союза визволення України до громадської думки Европи, до болгарського народу та плятформа Союза.
5. **Rusia Țarista** — asupritoarea popoarelor. Царська Росія — гнобителька народів. (По румунськи.) Букарешт, 1914. З картою України. Зміст: З. Арборе, Український народ (замість передмови); Др Л. Цегельський, Не освободителька, а гнобителька народів; До громадської думки Европи, Плятформа Союза й його відозва до румунського народу.
6. **Українські колядки.** Відень, 1914. (Вичерпане.)
7. **Der Krieg, die Ukraina und die Balkanstaaten.** Відень, 1915. Зміст: Др. Л. Цегельський, Як Росія „визволяла“ Україну; його-ж нариси: Україна й Румуни, Україна й Болгари, Україна й Туреччина; відозва Союза визволення України до балканських народів і до громадської думки Европи; плятформа Союза.
8. **В. Дорошенко.** Півтораста лїт української полїтичної думки (Короткий огляд визвольно-самостійницьких змагань на російській Українї), Відень, 1914.
9. **Відомости про російську Україну** (Січовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарнї „Союза визволення України“.
10. **Січ.** Календарь Союза визволення України на рік 1915. Відень, 1915. (Незабаром вийде з друку.)

11. **Др. Володимир Левицький.** Як живеть ся українському народови в Австрії. Відень, 1915.

12. **Др. Л. Цегельський.** З чого виникла війна та що вона нам може принести. Відень, 1915.

13. **Др. Вол. Старосольський,** Національний і соціяльний момент в українській історії. Відень, 1915. (Друкуєть ся і незабаром вийде.)

14. **Вол. Темницький,** Українські Січові Стрільці. Відень, 1915.

15. **Україна, Росія й Туреччина.** Збірник статтей на турецькій мові. З картою України. Царгород, 1915. Зміст: 1. Передмова від видавців, 2. Др. Л. Цегельський — Україна й Туреччина, 3. Проф. М. Грушевський — Короткий огляд української історії, 4. В. Дорошенко — Політичні партії на російській Україні, 5. М. Меленевський — Культурна праця Українців, 6. А. Жук — Російська Україна в числах, 7. Відозва Союза до турецького народу, 8. Відозва його „До громадської думки Европи", 9. Плятформа Союза.

16. **S. Rudnizkyj,** L' Ucraina e gli Ucraini, Рим, 1914. З картою України.

17. **Prof. M. Hruschewskyj,** Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung. Відень, 1915 (Незабаром вийде з друку).

18. **George Cleinow,** Das Problem der Ukraina (Незабаром вийде з друку).

19. **Prof. Dr. Otto Hoetzsch,** Die ukrainische Frage (Незабаром вийде з друку).

20. **Г. Бочковський.** Україна та українська справа. Прага, 1915. По чеськи. Незабаром вийде з друку.

Крім того готують ся до друку: Історія й ґеоґрафія України по німецьки, брошура про Україну й Швецію на шведській мові і т. п.

III. Листкові видання:

(Відозви й метелики.)

1. **До українського народу в Россії.** Львів, у серпні 1914 (по українськи).
2. **До громадської думки Европи** (по німецьки, французьки, італійськи й анґлійськи). Відень, 25. VIII. 1914.
3. **До болгарського народу** (по болгарськи й німецьки).
4. **До румунського народу** (по румунськи й німецьки).
5. **До шведського народу** (по шведськи й німецьки).
6. **До турецького народу** (по французьки й німецьки).

(3.–6.) Всї 25. VIII. 1914. у Віднї.

7. **Салдате — озирнись!** (Відозва Союза до Українців, салдатів російського війська.) Царгород, в падолисті 1914.

8. **Солдатамъ русской арміи!** (Відозва до російського війська, по московськи.) Царгород, в падолисті, 1914.

9. **Аскéр!** Відозва Союза до турецьких жовнїрів (аскéрів) в справі розповсюджування відозв чч. 7 і 8. (По турецьки, в груднї 1914.)

10. **Der Bund zur Befreiung der Ukraina.** Плятформа Союза. Відбитка з ч. 1. „Ukr. Nachr." (те саме по анґлїйськи, французьки й італїйськи.) Відень, 1914.

11. **A. Zuk,** Die russische Ukraina (Flächenraum, Gebietseinteilung und Bevölkerungtstatistik). Відбитка з ч. 3. „Ukr. Nachr.". Відень, 1914.

12. **Йогож,** L' Ucraina russa, Рим, 1914 (Те саме по італїйськи).

13. **W. Doroschenko,** Die politischen Parteien in der russischen Ukraina (відбитка з ч. 4. „Ukr. Nachr."). Відень, 1914.

14. **W. Doroscenko,** Brevi cenni dei partiti politici dell' Ucraina, Рим, 1914 (по італїйськи).

15. **Букварь** (для полонених Українців). Царгород, 1914. З друкарнї Союза.

На **складї** Союза є також видана накладом „Української Соціяль-демократії" брошура **Парвуса,** На оборону демократії проти царизму! Авторизований переклад з нїмецької мови. *Зі спеціяльною перед-*
:-: *мовою автора до українського видання.* 1914. :-:

